

Література

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – К.: Знання України, 2005. – 804 с.
2. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
3. Журавський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти: Наук.-метод. вид. / В.С. Журавський, М.З. Згуровський; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т України "Київ. політехн. ін-т". – К.: Політехніка, 2003. – 195 с.
4. Звіт за результатами дослідження думки студентів стосовно якості роботи стосовно інституту кураторства.- Дніпродзержинськ, ДДТУ. – 2008. – 4с.
5. Зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів. 2008 р.: Інформаційні матеріали / Український центр оцінювання якості освіти: Уклад.: І. Л. Лікарчук (наук. ред.) та ін. — К., 2007. — 288 с.
6. Іванько О.А. Болонський процес і проблеми модернізації учбового процесу у вищих навчальних закладах України // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. — 2006. — № 7. — С. 40–43.
7. Мороз І. Болонський процес – це конкретні рішення та дії // Вища освіта України. – 2005. – №1. – С. 29–36.
8. Підсумкова колегія МОН // Освіта України. – 27 лютого 2007. – №16–17.
9. Порівняння технології тестування із вступними іспитами до ВНЗ // <http://www.osvita.org.ua/ukrtest/articles>.
10. Солодков В.Т. Соціологічні аспекти Болонського процесу // www.cippe.edu.ua.
11. Тимошенко З.І. Соціально-політичні аспекти та перспективи участі України в Болонському процесі // Україна – суб'єкт європейського освітнього простору. – К.: Вид-во європейського ун-ту, 2005.

І.О. Тяллева

ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

В статті розглядається іноязична комунікативна компетенція учителів іноземних мов як умову успішної інтеграції України в європейський освітній простір. Розглядаються умови оптимізації процесу розвитку іноязичної комунікативної компетенції учителя в системі післядипломної освіти.

Ключевые слова: *иностранная коммуникативная компетенция, профессиональная деятельность учителя иностранного языка, система послесреднего образования*

In the paper foreign language communicative competence of the teachers of foreign languages is discussed as a factor of success of Ukrainian integration into European educational sphere. The conditions of improvement of foreign language communicative competence developing process is presented in the system of in-service education.

Key words: *foreign language communicative competence, professional work of foreign language teacher, system of in-service education.*

Процес глобалізації, що стирає межі між країнами, вагомо впливає на національну систему освіти, висуваючи єдині стандарти і зменшуючи компонент освіти, пов'язаний з культурною своєрідністю регіону. Питання про те, якою є тенденція цього процесу (позитивна чи деструктивна), широко обговорюється світовою громадськістю.

Інтеграція України в освітній простір Європи є одним з прикладів процесу глобалізації. На сучасному етапі впровадження європейських стандартів у систему освіти країни пов'язане, перш за все, із впровадженням у вищу школу двох ступенів навчання та кредитно-модульної системи оцінювання. Реалізація процесу модернізації освіти залежить від вирішення низки організаційно-методичних проблем і вимагає часу.

Одночасно змінюються вимоги до якості освіти. У число базових компетенцій випускників школи, зазначених в Документах Болонського процесу, входить володіння іноземною мовою на рівні, достатньому для здійснення ефективної комунікації. Основною метою навчання іноземної мови учнів є формування комунікативної компетенції, що дозволяє використовувати мову як засіб міжкультурного спілкування і сприяє ефективному діалогу між культурами сучасної цивілізації. Досягнення цього рівня може бути гарантоване якісним викладанням іноземної мови і залежить від професіоналізму вчителя. Комунікативна компетенція, як важливий компонент професійної компетентності педагога, значною мірою визначає успішність педагогічної діяльності вчителя іноземної мови.

Однієї з проблем, з якою зустрічаються вчителі іноземної мови на шляху професійного розвитку, є збереження і підвищення рівня лінгвістичної (мовної), мовленнєвої і соціокультурної компетенцій. Відсутність іншомовного середовища комунікації, постійна необхідність адаптувати своє мовлення до рівня розвитку учнів, поверхневий характер знань соціокультурної сфери обумовлює труднощі педагогів у навчанні іноземної мови.

Актуальність даного дослідження пов'язана з уточненням поняття іншомовна комунікативна компетенція вчителя іноземної мови і пошуком в системі післядипломної освіти резервів її розвитку.

Дослідженням комунікативної компетенції займалися такі вчені, як Г.І. Вороніна, Е.С. Полат, Е.І. Пасів, О.М. Соловова, А.М. Щукін та ін. Поняття «комунікативна компетенція» визначено як особистісну здібність до процесу спілкування іноземною мовою в умовах системних взаємодій між людьми, а також у зв'язку з потребами на момент мовлення [6].

Значна кількість робіт присвячена комунікативній компетенції вчителів іноземної мови, у комплексній структурі якої учені (С.Ю. Ніколаєва, Н.Д. Гальськова, З.Н. Нікітенко, А.В. Конишева і ін.) виділяють наступні компоненти [5]:

- 1) лінгвістичну (мовну) компетенцію, що включає знання системи іноземної мови (лексики, граматики, фонетики) і здатність за їх допомогою розуміти чужі думки і виражати свої;
- 2) соціолінгвістичну (мовленнєву) компетенцію, здатність користуватися мовними засобами в процесі мовленнєвої діяльності на основі знань способів формулювання думки;
- 3) соціокультурну компетенцію, що включає знання національно-культурних особливостей соціально-мовної поведінки носіїв мови, уміння розуміти і адекватно використовувати ці знання в процесі спілкування;
- 4) соціальну (прагматичну) компетенцію, здатність вступати в контакт з іншими людьми й будувати висловлювання відповідно до комунікативних цілей;
- 5) стратегічну (компенсаторну) компетенцію, здатність заповнювати пропуски в знанні мови або в мовленнєвій і соціальній поведінці за рахунок певних стратегій поведінки;
- 6) дискурсивну, здатність розуміти різні види комунікативних висловлювань і використовувати певні стратегії для конструювання та інтерпретації тексту.

Зазначені вище компоненти комунікативної компетенції пов'язані з особливостями реального спілкування. У контексті діяльності вчителя іноземної мови найважливішими є лінгвістична, мовленнєва і соціокультурна складові, що відображають зміст компонентів компетенції, пов'язаних з іноземною мовою і визначаються нами як іншомовна комунікативна компетенція. В основі іншомовної комунікативної компетенції вчителя - його мовні, мовленнєві, соціокультурні й лінгвокраїнознавчі знання, а також комунікативно-мовні навички і уміння, що забезпечують реалізацію акту комунікації. Для формування і розвитку іншомовної комунікативної компетенції необхідний цілеспрямований розвиток її складових.

Мета нашого дослідження полягала у визначенні умов оптимізації процесу розвитку іншомовної комунікативної компетенції вчителів іноземної мови в системі післядипломної освіти.

Професійна діяльність вчителя іноземної мови здійснюється в двох площинах:

- 1) простір навчального закладу, в якому педагог реалізує навчальну, розвивальну, виховну й інші види діяльності;
- 2) простір системи післядипломної освіти, у якій здійснюється діяльність професійного розвитку вчителя.

Опираючись на модель сучасної системи післядипломної освіти, запропоновану В.І. Пуцовим [4], виділимо два компоненти системи, які охоплюють практично всіх учителів: підвищення кваліфікації (у періоди курсової і міжкурсової підготовки) і самоосвіта педагогів. Щодо таких компонентів, як підготовка і перепідготовка, аспірантура (докторантура), слід зазначити, що інститути післядипломної освіти виконують в основному мотивуючу роль, стимулюючи вчителів до подальшого професійного зростання.

Розглядаючи простір навчального закладу з позицій його резервних можливостей для розвитку іншомовної комунікативної компетенції вчителя, необхідно відзначити важливість кваліфікованої управлінської політики адміністрації навчального закладу, що стимулює професійний розвиток учителів [1]. Керівництво школи може сприяти створенню мовного парасередовища в навчальному закладі, запрошуючи до співпраці представників різних зарубіжних освітніх організацій: Корпус миру США, Британська Рада, Альянс Франсез, інститут Гете. Перераховані вище організації мають великий досвід співпраці з середніми і вищими освітніми установами. Спілкування з носіями мови дозволяє позбутися мовного бар'єру, що виник через обмеженість середовища спілкування англійською мовою, а також допомагає вчителям удосконалювати комунікативні уміння, сприяє формуванню адекватної самооцінки рівня володіння іноземними мовами.

Наприклад, у результаті діяльності представників корпусу миру США і Британської Ради в Севастопольському міському гуманітарному університеті був розроблений ряд навчально-методичних посібників, студенти й викладачі брали участь у міжнародних програмах, що сприяло розвитку їх іншомовної комунікативної компетенції.

Підвищення кваліфікації вчителів в сучасній системі післядипломної освіти (в періоди курсової і міжкурсової підготовки) в контексті розвитку іншомовної комунікативної компетенції реалізується на основі принципів андрагогіки (принципах навчання дорослих) [2] і акмеології (науки, що визначає шлях до вершин професійно-особистісного розвитку). До числа умов, що сприяють розвитку іншомовної комунікативної компетенції вчителя, входять:

1. Психологічні умови, що включають створення атмосфери взаємної пошани та емпатії, забезпечуючи ефективність процесу комунікації.
2. Психолінгвістичні умови, під якими розуміються особливості іншомовного мовлення учнів і вчителів. Мова вчителя повинна відповідати певним вимогам: бути правильною (граматично, фонетично, інтонаційно), адаптованою до рівня учнів, повинна враховувати культурні особливості кра-

їни мови, що вивчається. Метафорична мови вчителів сприяє кращому засвоєнню матеріалу і стимулює створення власних метафоричних образів учнів.

3. Організаційно-методичні умови, пов'язані з використанням різних видів підвищення кваліфікації вчителів (очне, заочне і дистанційне навчання) і інноваційних форм підвищення кваліфікації вчителів (лекції інтерактивного та евристичного характеру, семінари, дискусії, науково-практичні конференції, ділові ігри, мозковий штурм). Перераховані вище форми роботи із слухачами на курсах підвищення кваліфікації передбачають активний зворотний зв'язок і дозволяють вчителям оволодіти прийомами навчання в рамках інтерактивного підходу, а також підвищити свій рівень лінгвістичної, мовленнєвої і соціокультурної компетенції.

Основною характеристикою навчально-методичних матеріалів стає їх спрямованість на самостійне навчання, що вимагає чіткої структури і достатньої інформативності, вживання «системи опорних орієнтирів», що полегшують процеси розуміння і запам'ятовування інформації.

Розглядаючи процес навчання вчителів іноземної мови необхідно підкреслити важливість таких вимог до матеріалів, як контекстність і актуальність. Контекстність передбачає вивчення актуальних тем, важливих для вчителів предметів до програм курсів, а також відповідність певним вимогам, що висуваються до матеріалів іноземної мови. До числа основних вимог входить комунікативна і соціокультурна спрямованість матеріалу, які сприяють розвитку навичок спілкування на основі діалогу культур, а також автентичність, під якою розуміють сучасність і автентичність матеріалу, узятого з реального життя країни мови, що вивчається і використовується. Актуальність матеріалу полягає в можливості його негайного практичного вживання.

Крім того, необхідна розробка і упровадження варіативних програм підвищення кваліфікації вчителів, що розвивають не тільки знання і уміння пов'язані з володінням іноземною мовою, але й програм, які удосконалюють педагогічне спілкування на основі мотивації особистісного саморозвитку. При розробці таких програм необхідно пам'ятати, що вони повинні:

- задовольняти запити вчителів іноземної мови різних вікових категорій і забезпечувати багаторівневе підвищення кваліфікації;
- бути направлені на розширення знань на основі нових підходів до навчання іноземної мови;
- розвивати комунікативну компетенцію вчителя з урахуванням специфіки міжкультурної комунікації;
- сприяти розвитку професійної самосвідомості вчителя, самооцінки, рефлексії, а також особистісних якостей вчителя;
- формувати навички вчителя-дослідника.

Використання нових педагогічних технологій сприяє підвищенню ефективності реалізації варіативних програм. Найадекватнішим поставле-

ним цілям є: навчання в співпраці, метод проєктів, метод портфоліо. Крім того, володіння інформаційно-комп'ютерними технологіями розширює можливості письмової й усної комунікації англійською мовою (за рахунок використання мережі Інтернет), дозволяючи вчителям брати участь в міжнародних проєктах, форумах і конференціях on-line [3].

Упровадження нових варіативних програм підвищення кваліфікації вчителів в системі післядипломної освіти сприяє формуванню готовності вчителів іноземної мови до творчої самореалізації в педагогічній діяльності.

На базі Севастопольського міського гуманітарного університету було проведено дослідження, присвячене формуванню готовності вчителів іноземної мови до творчої самореалізації в професійній діяльності, однією з складових частин якого було вивчення процесу розвитку іншомовної комунікативної компетенції педагогів.

Рівень лінгвістичної компетенції визначався на підставі результатів тесту (Placement Test) множинного вибору, що складається з 50 виразів, що охоплюють різні аспекти граматики і лексики англійської мови. Творча письмова робота (міні-твір «An Ideal Teacher») дозволила визначити початковий рівень іншомовної письмової компетенції вчителів. У процесі обговорення проблемних для вчителів питань уточнювався рівень їх усної мовленнєвої компетенції.

Для загальної оцінки рівня володіння вчителями іноземної мови використовувалася шкала дескрипторів, включена в європейське мовне портфоліо [7]. Відповідно до шкали на початку експерименту лише близько 25 % вчителів в контрольній і в експериментальній групах володіли мовною компетенцією рівня C1. Велика частина вчителів (61,8 % в експериментальній групі і 61,4 % в контрольній групі) мали рівень B2, з тих, що залишилися в експериментальній групі - рівень B1 показали 11 % вчителів і C2 – 1,8 %.

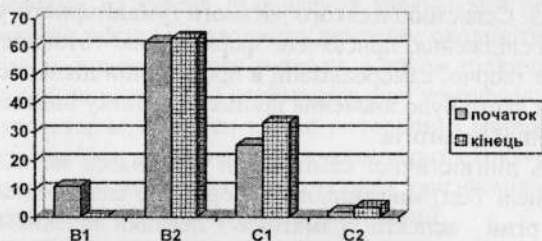
У ході експериментального дослідження проводилася цілеспрямована діяльність з розвитку іншомовної комунікативної компетенції вчителів, для чого використовувалися описані вище активні форми роботи. Ряд вправ носив тренінговий та ігровий характер (ролеві і ділові ігри, психо-гімнастичні ігри релаксаційної спрямованості. Ролеві ігри сприяли вдосконаленню навиків комунікації іноземною мовою.

Обов'язковим компонентом навчання був лінгвокраїнознавчий матеріал, що дозволяє вчителям глибше зрозуміти культуру і менталітет народів англослов'янських країн. У ході навчання учасники експерименту розвивали вміння порівнювати й аналізувати соціокультурні особливості різних країн, орієнтуватися в системі відчуттів та ієрархії цінностей представників різних культур.

З метою розвитку соціокультурної і лінгвокраїнознавчої складових комунікативної компетенції на заняття запрошувалися волонтери корпусу миру США, які виступали в ролі як учасників, так і викладачів, що ділилися інфор-

мацією і своєю думкою про різні аспекти життя за рубежом, а також навчали основам критичного мислення і техніки розвитку лідерських якостей.

Результати повторної діагностики після завершенню експерименту показали позитивні зміни в рівнях володіння вчителями іноземною мовою. Згідно одержаних даних, кількість вчителів експериментальної групи, що володіють іноземною мовою на рівні С1 збільшилося до 33,3 %, В2 – 63,1 %, С2 – 3,6 %, що показано на мал. 1.

Мал. 1. Розподіл рівнів володіння іноземною мовою вчителями експериментальної групи до і після експерименту

Наведена діаграма побічно відображає проблему недостатньої соціальної значущості й матеріальної забезпеченості професії вчителя. Після закінчення вищого навчального закладу в школу йдуть працювати випускники із середнім і низьким рівнем знань, тоді як найталановитіші молоді викладачі вважають за краще працювати на мовних курсах, у шлюбних агенствах тощо, які більше забезпечують їх матеріально.

Отже, підводячи підсумок проведеного дослідження, слід зазначити, що ефективність розвитку іншомовної комунікативної компетенції вчителів іноземної мови визначається умовами, створеними в системі післядипломної освіти. Однією з найзначущіших умов є використання нових форм організації підвищення кваліфікації (наприклад, дистанційної), а також використання інноваційних методів навчання.

Таким чином, ефективна діяльність системи післядипломної освіти з підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови, у тому числі з розвитку їх іншомовної комунікативної компетенції, сприятиме більш якісному навчанню учнів іноземної мови. Володіння випускниками школи мовою на рівні міжкультурної комунікації, є гарантом їх мобільності у виборі навчальних закладів для подальшого навчання на рівні європейського простору, що забезпечить багатогранність футурального процесу євроінтеграції України.

Література

1. Єльнікова Г.В. Розвиток адаптивних засад в управлінні загальною середньою освітою // Імідж сучасного педагога. – 2006. – № 3–4 – С. 2–5.

2. Змеёв С.И. Андрогикиа: основы теории и технологии обучения взрослых. – М.: ПЕР СЭ, 2003. – 207 с.
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб пособие для студ. пед. Вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; Под ред. Е.С. Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.
4. Пуцов В.І. Системний підхід до організації науково-методичної роботи // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 13–15.
5. Соловова Е.Н. Подготовка учителя иностранного языка с учетом современных тенденций обновления содержания образования // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 4. – С. 8–11.
6. Шукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика. – М.: Филоматис, 2006. – 480 с.
7. European Language Portfolio: accredited model No. 8. 2001. – Center for Information on Language Teaching and Research (CiLT), 2001. – http://www.nacell.org.uk/resources/pub_cilt/portfolio.pdf